ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ ЗАЛУЧЕННЯ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

FORMATION OF AN EFFECTIVE STRATEGY FOR ATTRACTING FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN THE ECONOMY OF UKRAINE: CURRENT REALITIES

УДК 339.9

DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastuct55-4>**Коляда О.В.**

к.е.н., доцент

Морозова І.В.

магістрант

Нізельська М.А.

магістрант

Навчально-науковий інститут економіки,
оподаткування та митної справи
Університету державної фіскальної
служби України**Kolyada Olena****Morozova Iryna****Nizelska Mariia**Educational and Scientific Institute
of Economics, Taxation and Customs
University of the State Fiscal Service
of Ukraine

У статті розглянуто прямі іноземні інвестиції як економічне явище. Зазначено, що особливу роль у залученні іноземного капіталу відіграє інвестиційний клімат країни. Названо основні чинники формування інвестиційної привабливості України. Особливу увагу приділено визначенню загроз, які можуть нести іноземні інвестиції для приймаючої країни, такі як формування структурного безробіття, контроль над сировинними ресурсами та ін. Визначено основні проблеми, які гальмують процеси залучення іноземних інвестицій в Україну. Водночас визначено основні аспекти привабливості України як реципієнта інвестицій. Названо основні напрями подальшої діяльності України щодо формування ефективної стратегії підвищення інвестиційної привабливості. Визначено основні шляхи стимулювання інвестицій та зазначено основні об'єкти інвестування, які можуть принести більший прибуток інвестору на сучасному етапі.

Ключові слова: глобалізація світової економіки, прямі іноземні інвестиції, інвестиційна діяльність, інновації, модернізація.

В статье рассмотрены прямые иностранные инвестиции как экономическое явление.

Отмечено, что особую роль в привлечении иностранного капитала играет инвестиционный климат страны. Названы основные факторы формирования инвестиционной привлекательности Украины. Особое внимание уделено определению угроз, которые могут нести иностранные инвестиции для принимающей страны, такие как формирование структурной безработицы, контроль над сырьевыми ресурсами и др. Определены основные проблемы, которые тормозят процессы привлечения иностранных инвестиций в Украину. В то же время определены основные аспекты привлекательности Украины как реципиента инвестиций. Названы основные направления дальнейшей деятельности Украины по формированию эффективной стратегии инвестиционной привлекательности. Определены основные пути стимулирования инвестиций и указаны основные объекты инвестирования, которые могут принести большую прибыль инвестору на современном этапе.

Ключевые слова: глобализация мировой экономики, прямые иностранные инвестиции, инвестиционная активность, инновации, модернизация.

The article considers foreign direct investment as an economic phenomenon. It is noted that the investment climate of the country plays a special role in attracting foreign capital. The main factors of formation of investment attractiveness of Ukraine, which contribute to the expansion of its investment ties, are named. The East Invest – 2 project and the main recommendations for improving the efficiency of attracting foreign investment into the economy of Ukraine are considered. Particular attention is paid to identifying the threats that foreign investment can pose to the host country, such as: the relocation of hazardous environmental production, control over raw materials, capital flight and others. The main tendencies of foreign investment in Ukraine are considered. Also, the study found that increasing productivity is one of the positive effects of foreign investment, as it is associated with a high level of innovation in such investments. In Ukraine, labor productivity in enterprises with foreign investment is on average 3.5 times higher than in enterprises without them. This is, in particular, due to a larger amount of investment in fixed capital per employee, which in firms with foreign capital is more – 5–7 times. In modern economic conditions, the investment environment has a significant impact on attracting foreign investment, which in Ukraine remains not the most favorable. The main factors of the need to further increase foreign investment in the economy of Ukraine are indicated. The main problems that hinder the processes of attracting foreign investment to Ukraine have been identified. At the same time, the main aspects of Ukraine's attractiveness as an investment recipient have been identified. Outlining the main directions of formation of a favorable investment climate in Ukraine. The directions of further activity of Ukraine concerning formation of effective strategy of increase of investment attractiveness are named. The ways to stimulate investment are identified and the objects of investment that can bring more profit to the investor at the present stage are identified.

Key words: globalization of the world economy, foreign direct investment, investment activity, innovation, modernization.

Постановка проблеми. Відповідно до сучасних умов глобалізації, які вимагають швидких змін у процесі формування та використання інвестиційного капіталу, великого значення набуває іноземна ресурсно-інвестиційна база пошуку глобального економічного простору в системі інвестування. Частка іноземних інвестицій є важливим важелем для посилення інвестиційного процесу в країні, сприяє поліпшенню міжнародних відносин із країнами-інвесторами, підвищує конкурентоспроможність регіону та країни у цілому, виступає способом вивчення та використання іноземного досвіду, методом запровадження нових технологій, що є невід'ємною частиною розвитку економіки.

Ефективність інвестування залежить від правильно вибраних керівних принципів для здійснення інвестиційних проєктів в економіці країни. Саме тому стимулювання соціально-економічного розвитку країни залежить від залучення та раціонального використання інвестиційного капіталу з урахуванням досвіду економічно розвинутих країн світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження процесів ефективності інвестування є досить актуальним не тільки в Україні, а й за кордоном. Саме тому цю тему висвітлювали такі науковці: Л.Т. Веллс, Дж. Даннінг, Г. Райтер, Д. Шнайдер, Г. Шварценберг, О. Гаврилюк,

В. Герзанич, Т. Говорушко, Т. Гринів, С. Захарін, О. Ковальчук, А. Єгоров, О.Р. Кібенко та багато інших. Незважаючи на широкий спектр наукових досліджень та значну кількість робіт, пов'язаних з аналізом іноземних інвестиційних процесів, особливостями залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України, виявлення проблемних аспектів входження іноземних інвесторів на український ринок капіталів вимагає поглиблення наукових напрацювань та на цій основі визначення ефективних заходів щодо стимулювання надходження прямих іноземних інвестицій у національну економіку.

Метою дослідження є визначення проблем залучення прямих іноземних інвестицій в українську економіку, виявлення проблемних аспектів входження іноземних інвесторів на ринок капіталу України, визначення основних пріоритетів поліпшення інвестиційного середовища України з метою інтенсифікації надходжень прямих іноземних інвестицій у національну економіку. Необхідно оцінити сучасний стан іноземного інвестування в українській економіці, визначити основні проблеми та надати рекомендації щодо підвищення привабливості України для прямих іноземних інвестицій.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах глобалізації Україна переживає черговий етап економічної кризи через дефіцит власних та залучених коштів. Важливим джерелом інвестицій у розвиток української економіки можуть бути ресурси іноземних інвесторів. Однак серед інвесторів зустрічається певна недовіра до потенційного реципієнта через збільшення ризиків не тільки через недоодержання доходів, а й через неповернення залучених коштів. Варто зазначити, що без фінансового вливання досягти економічного зростання майже неможливо. Частка іноземних інвестицій у структурі ВВП України впродовж останніх років була порівняно незначною та коливалася в межах 3–5%, що підтверджує проблемність залучення фінансових ресурсів з-за кордону в національну економіку.

Важливу роль у залученні іноземного капіталу відіграє інвестиційний клімат країни, а саме сукупність певних чинників (організаційно-правових, політичних, соціально-економічних тощо), які є характерними саме для країни-реципієнта. Основними чинниками формування інвестиційного клімату є: макроекономічний баланс, розвиненість інфраструктури, податкова політика, політична стабільність, сприятлива законодавча база, наявність природних ресурсів, бар'єри для виходу на ринок, фінансовий ринок, валютний ризик, якість громадськості управління, якість та розподіл робочої сили, захист інтелектуальної власності [2; 6].

Серед чинників визначення інвестиційної привабливості в Україні можна виділити низку

основних, що сприяють розширенню її інвестиційних зв'язків:

- розташування основних транспортних шляхів між Європою та Азією;
- ємний внутрішній ринок;
- дешева, але кваліфікована робоча сила;
- розвинена інфраструктура;
- науковий потенціал та ін. [3].

В Україні було розроблено Проєкт East Invest – 2, в якому прописано основні вимоги до поліпшення ділового клімату в країні. Для залучення прямих іноземних інвестицій Україна пропонує розробити великі інвестиційні проєкти: тваринницькі комплекси, сільськогосподарський комплекс із рибною спеціалізацією, комплекс із переробки та зберігання зернових культур, технологічні лінії з неперервного розливу сталі в металургійній промисловості та ін. [2].

Однак іноземні інвестиції можуть нести і певні загрози для приймаючої країни, а саме:

- штучне продовження життєвого циклу морально застарілих товарів та технологій на ринку;
- формування структурного безробіття через конкурентну боротьбу підприємств з іноземним капіталом та підприємств із національними фінансовими ресурсами;
- переміщення небезпечного виробництва навколишнього середовища, що допомагає знизити рівень забруднення країн-донорів та вирішити проблему озеленення економіки. Це посилює проблеми країн-бенефіціарів;
- установа іноземними інвесторами контролю над сировинними ресурсами з метою їх подальшої експлуатації та збереження власної сировинної бази;
- вплив капіталу з країни через репатріацію прибутків до країни інвестора.

Негативним чинником в Україні є збереження тенденцій інвестування у проєкти, які приносять швидкий прибуток. Оскільки основна мотивація інвестиційної діяльності, у тому числі іноземної, – прибуток, іноземні інвестори не поспішають інвестувати у розвиток української економіки. Також ризик ведення бізнесу продовжує бути достатньо високим унаслідок економічної та політичної нестабільності. Як наслідок, інвестор намагається вивести свій капітал із країни якнайшвидше. Дуже мала частина прибутку повторно інвестується в основний капітал. Ураховуючи це, збільшення іноземних інвестицій в Україну не несе позитивних масових змін у національній економіці. Зрештою, лише 10% іноземних інвестицій інвестували в оборотні кошти підприємств або купівлю обладнання. Решта ПІІ інвестується в галузь економіки зі швидким обігом капіталу: нерухомість, фінанси, торгівля. Це пояснюється тим, що інвестори розглядають Україну як країну, де можна швидко заробити гроші.

В останні роки головним мотивом інвестування в Центральну та Східну Європу (Україна належить до цього регіону) стала можливість придбати ефективні підприємства за відносно низькою ціною, а також скористатися порівняно низькими витратами на робочу силу, електроенергію та інші ресурси. Однак в Україні, де витрати на робочу силу нижчі, ніж в інших європейських країнах, й існує значний рівень безробіття, ПІІ зростають із кожним роком, але все ще відстають від інвестицій в економіку інших країн регіону. Проблема в тому, що іноземний інвестор звертає увагу на різницю у цінах на робочу силу лише в країнах із висококваліфікованим людським капіталом. Сьогодні в Україні не вистачає досвідченого та професійного управлінського персоналу.

Підвищення продуктивності праці є одним із позитивних ефектів іноземних інвестицій. Це пов'язано з високим рівнем інноваційності таких інвестицій. В Україні продуктивність праці на підприємствах з іноземними інвестиціями в середньому в 3,5 рази вища, ніж на підприємствах без них. Це, зокрема, зумовлено більшим обсягом інвестицій в основний капітал на одного працівника, що у фірмах з іноземним капіталом більше у 5–7 разів. У сучасних економічних умовах інвестиційне середовище має значний вплив на залучення іноземних інвестицій, які в Україні залишаються не найсприятливішими.

Необхідність подальшого збільшення іноземних інвестицій в економіку України спричинена:

- продовженням процесу структурної перебудови промислового комплексу;
- сприянням досягненню сучасного технічного рівня розвитку шляхом упровадження інноваційних технологій;
- прагненням збільшити експортний потенціал країни;
- реалізацією стратегії подолання залежності економіки від імпорту енергоносіїв;
- створенням спільних виробництв із використанням місцевих природних ресурсів, сировини та компонентів;
- інтенсифікацією розвитку приватного сектору.

Україна має значну ресурсну базу: водні, земельні та лісові ресурси, багаті надра та ґрунти, сприятливі природно-кліматичні умови, що дають змогу здійснювати економічну діяльність через будь-який сектор економіки. Дослідження сучасних трендів прямого іноземного інвестування економіки України засвідчують їхню позитивну динаміку, незважаючи на умови економічного розвитку. Водночас існують значні ризики, які створюються в українській економіці за подальшої активізації процесів прямих іноземних інвестицій.

Дослідження, проведене консорціумом Flemings / SARS, показало, що завоювання нових ринків є визначальним чинником припливу

іноземного капіталу в Україну, тоді як мотиви підвищення ефективності виробництва та використання дешевих ресурсів відіграють другорядну роль. Насправді така позиція іноземних інвесторів є опосередкованим визнанням складності ведення ефективної виробничої діяльності в Україні, оскільки такі інвестиції передбачатимуть порівняно невелику кількість доданої вартості в Україні [4].

Негативним у процесах іноземних інвестицій в економіку України є той факт, що її структура господарської діяльності не відповідає стратегічним пріоритетам побудови національної економіки та її адаптації до глобальної конкуренції. Слід зазначити, що більшість інвестицій, залучених в економіку України, – це інвестиції з офшорних зон [1], і це свідчить про те, що більшість залучених підприємств – це гроші українських інвесторів, які прогресують із метою оптимізації податкових втрат.

Основними проблемами, які гальмують процеси залучення іноземних інвестицій в Україну, виступають:

- корупція та неефективна судова система (нездатність захистити права власності або справедливо вирішити ділові суперечки);
- недосконалість законодавчої бази (якість та непрозорість законодавства, що можна трактувати неоднозначно, а також практика постійних змін у законодавстві);
- високий рівень бюрократії (необхідність отримання великої кількості дозволів у різних інстанціях);
- митні бар'єри;
- відсутність ефективної системи страхування (недостатньо розвинені механізми державного страхування іноземних інвестицій);
- недостатнє державне фінансування вітчизняних науково-дослідних установ;
- відсутність власної системи оцінки інвестиційного клімату країн та їхніх окремих регіонів;
- низький рівень захисту прав потенційних інвесторів;
- ненадійність банківської системи;
- нестача досвідчених та кваліфікованих фахівців з управління проєктами;
- низький рівень життя громадян та зниження можливостей їх придбання через інфляцію;
- відсутність практичного досвіду, слабкий розвиток інфраструктури венчурного капіталу в Україні [5].

Можна стверджувати, що Україна залишається відносно привабливою інвестиційно: в оцінках вітчизняних та закордонних експертів зроблено наголос на високій цінності географічного, економічного та соціального складників інвестиційного середовища. На нашу думку, у країні гостро необхідне вдосконалення законодавства у сфері інвестиційної діяльності, підвищення прозорості фондового ринку, обмеження бюрократизму у

місцевих та центральних органах влади, посилення інформаційної роботи з інвесторами.

Отже, важливими напрямками формування сприятливого інвестиційного клімату в Україні сьогодні є:

- удосконалення нормативно-правової бази в інвестиційній сфері;
- захист прав інвесторів на державному рівні;
- сприяння розвитку науки, науково-технічної та інноваційної діяльності;
- створення технопарків із новітніми технологіями;
- активна участь у міжнародних інвестиційних проєктах;
- моніторинг світових інвестиційних потоків і аналітичних досліджень;
- закріплення макроекономічної стабілізації і перехід Національного банку України до політики низьких процентних ставок;
- проведення структурних реформ в економіці, включаючи податкову реформу, надання податкових пільг на розвиток інноваційних галузей;
- здійснення інституціональних реформ (антикорупційної реформи, модернізація адміністративної та судової систем, реформи правоохоронних органів).

Формування ефективної стратегії підвищення інвестиційної привабливості України вимагає вибору та пріоритету конкретної моделі з метою вирішення проблем соціально-економічного розвитку країни. Вибір якоїсь однієї моделі зробити не можна, оскільки жодною з розглянутих стратегій не можна повністю нехтувати, оскільки вона забезпечує збереження території та економіки країни. Неможливо відмовитися від нинішньої порівняльної переваги та продовжувати експортувати сировину та продукцію з низьким ступенем переробки, оскільки цей сегмент здатний забезпечувати валютну виручку в коротко- та середньостроковій перспективі та є найважливішим інвестиційним ресурсом для вітчизняної економіки.

Необхідно також ефективно залучати іноземні інвестиції для формування перспективних порівняльних переваг економіки: технологій, персоналу, сучасних виробничих потужностей. Кожна зі стратегій має свої передумови та обмеження, певний обсяг роботи, у тому числі у напрямі поліпшення інституційного середовища для залучення інвестицій, розвитку інвестиційного потенціалу, узгодження інтересів груп господарюючих суб'єктів тощо. І це слід враховувати під час розроблення стратегічних рішень на рівні державної політики щодо підвищення інвестиційної привабливості України [6].

Ураховуючи вищевикладене, можна говорити про так звану комплексну стратегію підвищення інвестиційної привабливості України, яка включає низку елементів у контексті збереження та

розвитку як сучасних порівняльних переваг економічної системи, так і майбутніх, що відповідає світовій економічній тенденції та гарантує економічну безпеку України. Щодо державного регулювання ПІІ в Україні можна сказати, що воно все ще перебуває у стадії формування через тенденції у світовій економіці та реформи, що відбуваються всередині країни. В умовах модернізації вітчизняної економіки постають принципово нові завдання щодо централізації та децентралізації державних функцій у сфері регулювання ПІІ, тобто добровільної передачі державних повноважень як на місцевому, так і на наднаціональному рівні регулювання.

Висновки з проведеного дослідження. Незворотність глобалізації та транснаціоналізації підкреслює необхідність залучення іноземних інвестицій як важливого економічного ресурсу. Завдання збільшення обсягу іноземних інвестицій є одним з основних напрямів розвитку національної економіки протягом тривалого часу. Однак наявна кількість ПІІ не забезпечує необхідних передумов для економічного зростання України, оскільки залучені інвестиційні ресурси майже не спрямовані на розвиток наукомістких технологій, а значною мірою спрямовані у сировинні та високорентабельні галузі національної економіки, що в кінцевому підсумку визначає неналежне позиціонування країни у світовому фінансово-економічному просторі.

Для активізації інвестиційної діяльності та подальшого поліпшення інвестиційного середовища в Україні необхідне впровадження системи заходів, пов'язаних із забезпеченням політичної та фінансової стабільності, формуванням ефективної інвестиційної стратегії, забезпеченням високого рівня захисту інтересів та прав іноземних інвесторів, досягненням прозорості процесу приватизації та реального прогресу у боротьбі з корупцією, зменшенням податкового навантаження, стимулюванням інвестицій в інтелектуальний капітал, формуванням позитивного іміджу України серед іноземних інвесторів. Пріоритетне впровадження цієї системи заходів суттєво поліпшить соціально-економічне становище України та виведе її на новий рівень інвестиційної привабливості для іноземних інвесторів.

На сучасному етапі розвитку України спільним завданням стратегічного розвитку є забезпечення сприятливого інвестиційного клімату, що поліпшує динаміку соціально-економічного розвитку та формує можливість модернізації національної економіки.

Основними шляхами стимулювання інвестицій є:

- формування стабільного правового середовища, спрямованого на захист прав власності на вітчизняні та іноземні інвестиції;
- підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва шляхом стимулювання

розвитку наукового, технологічного та промислового національних секторів;

- зменшення податкового тиску на підприємства;

- контроль над міграцією робочої сили завдяки збільшенню привабливості робочої сили на внутрішньому ринку та активній співпраці зі світовими організаціями;

- розвиток ринкової інформаційної інфраструктури тощо.

На нашу думку, основними об'єктами інвестування можуть бути:

- сільське господарство, зокрема промислова переробка та інфраструктура, пов'язана із сільським господарством. У довгостроковій перспективі сільське господарство залишатиметься привабливим для світових інвесторів, які прагнуть розширити свій бізнес та вирішити питання продовольчої безпеки;

- ІТ-сектор. 2019 р. став позитивним для розвитку ІТ-галузі в Україні: венчурні компанії залучили інвестицій на суму понад півмільярда доларів США. Цей сектор має сприятливі умови з позицій державного регулювання, молоду робочу силу та вигідне географічне розташування (порівняно з Азією). Тенденцією другої половини 2021 р. залишатиметься створення можливостей для придбання малих та середніх українських компаній;

- логістика та логістична інфраструктура також привабливі для вкладення капіталу. Пандемія створила ситуацію, коли люди мали обмежені можливості робити роздрібні покупки. Ураховуючи постійне зростання ролі Інтернету та знань споживачів, ми прогнозуємо, що цей сектор буде продовжувати розвиватися і буде цікавим як об'єкт інвестування;

- фармацевтична промисловість;

- інвестиції в інфраструктуру.

Варто зазначити, що найближчим часом інвестиції в туристичну галузь, включаючи готельний бізнес, будуть незначними через пандемію. Окрім того, реальна роздрібна та комерційна роздрібна торгівля, ймовірно, залишатиметься слабкою після пандемії та переоцінки моделей роздрібного бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

2. Каленчук Л.В. Способи залучення іноземних інвестицій в умовах євроінтеграційних процесів в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. № 4(78). С. 38–44.

3. Михайленко О.Г., Красникова Н.А. Вплив іноземних інвестицій на розвиток економіки України в умовах глобалізації. *Ефективна економіка*. 2020. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8046>

4. Пурій Г.М. Сучасний стан та основні тенденції залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 44. С. 199–203.

5. Рощина Н.В., Борданова Л.С., Мілько І.В. Особливості залучення прямих іноземних інвестицій в економіку України. *Економічний вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут"*. 2017. № 14. С. 126–132.

6. Чуницька І.І., Морозова І.В. Інвестиційний клімат України: сутність, проблеми та шляхи їх вирішення. *Південноукраїнський економічний вісник*. 2019. Вип. 3(14). С. 111–117.

REFERENCES:

1. State Statistics Service. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 05 May 2021).

2. Kalenchuk L.V. (2020) Sposoby zaluchennia inozemnykh investytsii v umovakh yevrointehratsiinykh protsesiv v Ukraini [Ways to attract foreign investment in the context of European integration processes in Ukraine]. *Problems of system approach in economy*, vol. 4(78), pp. 38–44.

3. Mikhailenko O.G., Krasnikova N.A. (2020) Vplyv inozemnykh investytsii na rozvytok ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [The impact of foreign investment on the development of Ukraine's economy in the context of globalization]. *Efficient economy*, vol. 7. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8046>.

4. Puriy G.M. (2020) Suchasnyi stan ta osnovni tendentsii zaluchennia priaykh inozemnykh investytsii v ekonomiku Ukrainy [Current state and main trends in attracting foreign direct investment into the economy of Ukraine]. *Market infrastructure*, vol. 44, pp. 199–203.

5. Roshchyna N.V., Bordanova L.S., Milko I.V. (2017) Osoblyvosti zaluchennia priamykh inozemnykh investytsii v ekonomiku Ukrainy [Features of attracting foreign direct investment into the economy of Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut"*, vol. 14, pp. 126–132.

6. Chunycjka I.I., Morozova I.V. (2019) Investycijnyj klimat Ukrainy: sutnistj, problemy ta shljakhy jikh vyrishennja [Investment climate of Ukraine: essence, problems and ways of their solution]. *Pivdennoukrainskyi Ekonomichnyi Bulletin*. vol. 3, no. 14, pp. 111–117.